

УДК 311.3

Галина Мамонтова

**СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ
ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
THE STATISTICAL ASSESSMENT OF INTERREGIONAL DIFFERENTIATION
OF INCOME FOR THE POPULATION OF UKRAINE**

*Науковий керівник - кандидат фізико-математичних наук,
доцент Халецька З.П.*

АНОТАЦІЯ. У статті оцінено динаміку зміни та аналіз показників диференціації доходів населення в Україні, відображено порівняльну статистику та об'єктивні основи формування доходів населення. Описано методичні та прикладні засади комплексної порівняльної оцінки міжрегіональної диференціації.

Сформульовано основні положення стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України

Ключові слова: *диференціація доходів, комплексна оцінка, валовий внутрішній продукт, номінальний наявний дохід, реальний наявний дохід, ранжування регіонів.*

ANNOTATION. The article evaluates the dynamics of change and analysis of indicators of income differentiation in Ukraine, reflects comparative statistics and objective bases of income generation. Methodical and applied principles of complex comparative assessment of interregional differentiation are described.

The main provisions of the strategy to reduce income differentiation in the regions of Ukraine are formulated

Key words: *income differentiation, complex assessment, gross domestic product, nominal disposable income, real disposable income, ranking of regions.*

Постановка проблеми. Теоретичні та практичні питання формування доходів населення є одним із популярних напрямів наукових досліджень. В основі рівня життя населення лежать наявність у людей гарної роботи і гідної зарплати, можливість користатися гарантованими якісними послугами.

За останні роки особливу актуальність здобувають проблеми, пов'язані із забезпеченням росту доходу населення. За даними Держкомстату України, у структурі доходів населення основну частину (45,5% станом на 01.2020р) складає заробітна плата. Зміна співвідношення середньої заробітної плати і величини прожиткового мінімуму в останні роки складалася не на користь

населення. Для здійснення на загальному рівні соціального захисту населення та попередження бідності необхідно досліджувати та здійснювати комплексну оцінку міжрегіональної диференціації доходів населення.

Мета дослідження. Проведення статистичного аналізу показників доходів населення України; дослідження методичних та прикладних засад комплексної порівняльної оцінки міжрегіональної диференціації доходів населення; виявлення основних положень стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти проблематики диференціації доходів населення знайшли відображення у наукових дослідженнях Д. Богині, І. Гнибіденко, Т. Вергелеса, Г. Юрчика, Н. Самолюка [3], А. Сидорової, О. Чуприни, К. Вітківської [5].

Проблеми бідності, її оцінки та аналізу досліджували такі науковці як, С. Башкіров, В. Броницька, О. Васильєва, Н. Власенко, О. Крикун, Е. Лібанова, С. Полякова. Бідність є результатом цілої низки чинників, які можуть спрацьовувати через певний проміжок часу, а можуть взагалі не виявлятися [2].

Незважаючи на те, що проблеми соціального розшарування в Україні стали останнім часом об'єктом пильної уваги вчених та фахівців, вони досі не втратили своєї актуальності та потребують подальшого аналізу та вирішення.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток — основа життя населення країни. Рівень життя народу є одним з основних критеріїв, що характеризує забезпеченість населення матеріальними і духовними благами, показує ступінь задоволення всебічних потреб людей (фізіологічних, духовних і соціальних). Існує чимало показників рівня життя, одним з яких є доходи населення.

Доходи є основним джерелом забезпечення життєдіяльності населення, важливою характеристикою життєвого рівня, основою розвитку і реалізації людської особистості. Доходи населення (номінальні доходи) — це сума грошових коштів і матеріальних благ (заробітна плата; прибуток та змішаний

дохід; одержані доходи від власності; соціальні допомоги; соціальні трансферти в натурі та інші поточні трансферти), яка спрямована на підтримку фізичного, морального, економічного та інтелектуального станів людини й на задоволення її потреб [7].

Ускладнення суспільно-політичної та економічної ситуації в країні, що стало наслідком анексії АР Крим та іноземної агресії на Сході України привело до різкого зниження основних макроекономічних показників розвитку держави. Так, ВВП у 2014 році скоротився на 6,6%, у 2015 році - ще на 9,8%. За складних економічних умов, спричинених закриттям традиційних ринків збуту вітчизняної продукції, величезним дефіцитом валюти і кількаразовою девальвацією гривні, доходи населення різко впали. Так, у 2014 році вони знизились на 11,5%, у 2015 році - на 22,3%. [1]. Починаючи з 2016 року починається повільне зростання доходів населення [8].

У 2020 р. доходи населення становили 3972,4 млрд. грн, витрати – 3989,4 млрд.грн. Наявний дохід у розрахунку на одну особу становив 73355 грн. Так, якщо порівнювати два останні роки дослідження, то у 2019 році реальний наявний дохід зріс на 9% до попереднього року, а у 2020 році відносно 2019 року на 2,6%. За даними Держстату за I квартал 2021 року номінальні доходи населення складають 983,6 млрд грн, що становить 111,2 % порівняно з відповідним періодом попереднього року. Наявний дохід, який може бути спрямований населенням на придбання товарів та послуг, зріс на 8,5%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору, лише на 1% [4].

Загалом, починаючи з 2016 року відбулось певне зростання обсягу реального наявного доходу населення в розрахунку на одну особу: на 4,61% у 2016р., 11,76% у 2017р., 11,84% у 2018р., 11,76% у 2019р. та на 9,47% у 2020 році. (Дані щодо доходів населення за 2020р. попередні. Остаточні будуть оприлюднені у грудні 2021року.)

Проаналізуємо зміну питомої ваги оплати праці найманих працівників у структурі ВВП України за 2010-2020 рр. (рис. 1).

Як бачимо з рисунку, після 2014 року спостерігалось чітка тенденція до зниження питомої ваги оплати праці у сумі ВВП країни, яка загалом за аналізований період зменшилася з 26,0% у 2010 році до 20% у 2015 році. Після цього відбулось незначне підвищення та у 2020 році становило 24%. Це відбувалося на фоні постійного зростання ВВП з 1079346 млн. грн. у 2010 році до 4194102 млн. грн. у 2020 році, або у 3,89 рази, тоді як сума оплати праці у цей період зростає у 3,38 рази.

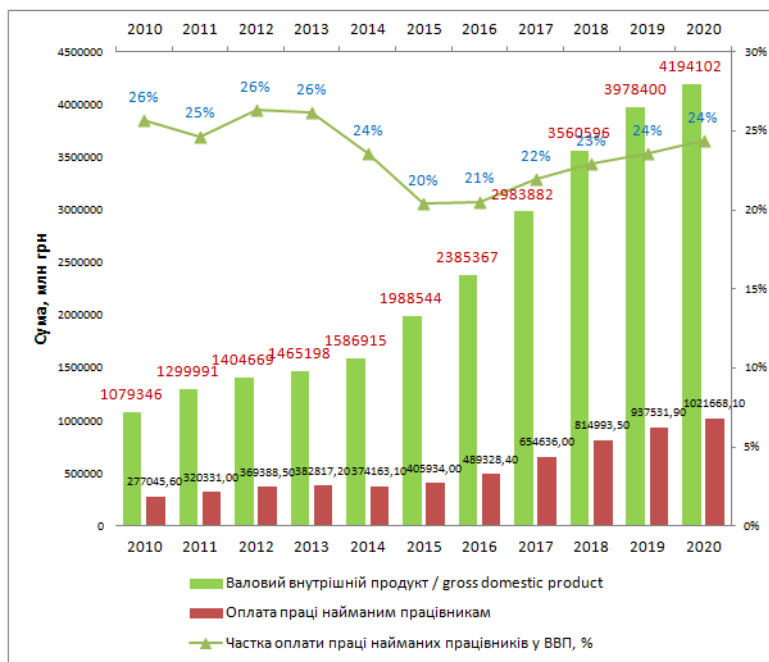

Рис. 1. Питома вага оплати праці в структурі ВВП України у фактичних цінах за 2010–2020 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя (побудовано за даними [7])

Загалом питома вага оплати праці у ВВП в Україні є значно нижчою, ніж у країнах ЄС, де за станом на 2020 р. частка оплати праці у ВВП у середньому становила понад 69%.

Проаналізуємо динаміку доходу, який отримувала в середньому одна особа у 2002–2020 роках (рис. 2).

З рисунку спостерігаємо постійні зміни (підвищення) як номінального, так і реального доходу однієї особи, але останній показник зростає тільки до 2013 року, коли він набув максимального рівня 9,8 тис грн. у порівняних цінах 2012 року, а надалі відбувалося його зниження до 6,5 тис грн., що припадає на

2016 рік. Починаючи від 2016 року до 2020 року відбувалося повільне зростання реального наявного доходу. Але, як бачимо, номінальний наявний дохід починає різко зростати уже з 2015 року і продовжує зростати вздовж всього періоду дослідження. Все це може говорити про стрімке зростання інфляції та спад економіки країни з 2014 року, та також негативну тенденцію зміни реальних доходів населення.

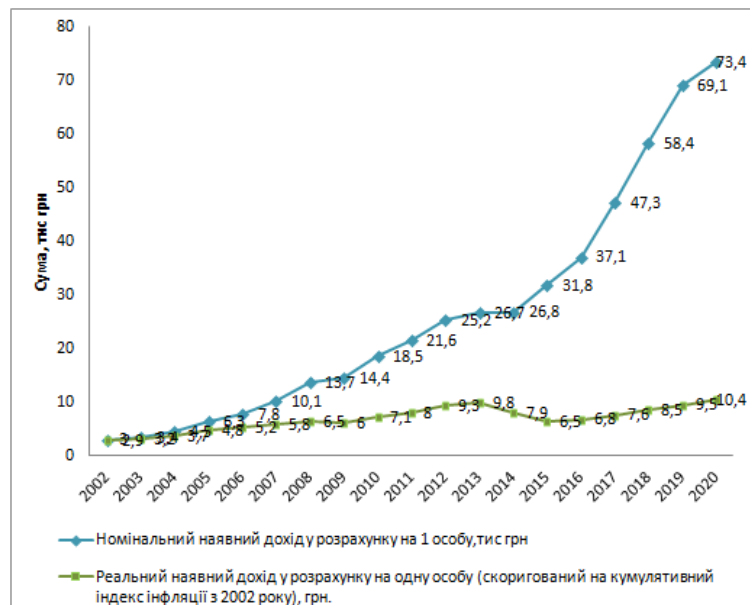

Рис. 2. Зміна наявного номінального та реального доходу на одну особу в Україні протягом 2002–2020 років, грн.

Після вивчення загальних тенденцій зміни доходів населення по країні в цілому виникає необхідність проведення глибшого дослідження їх зміни у розрізі окремих регіонів, видів економічної діяльності, за статевою ознакою та місцем проживання. Тому на початковому етапі аналізу проведено ранжування регіонів України за індексом росту наявного доходу по регіонах за період 2014-2020 рр. У центральному регіоні України обрано 5 областей: Кіровоградська, та сусідні із нею – Дніпропетровська, Миколаївська, Черкаська та Полтавська (рис. 3).

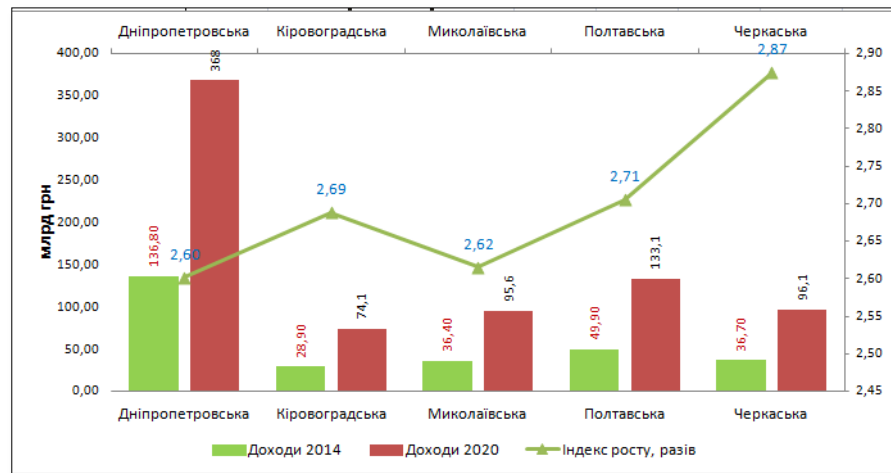

Рис. 3. Аналіз ранжування регіонів України за індексом росту наявного доходу на прикладі центрального регіону країни за 2014-2020 роках, грн

Як бачимо, протягом аналізованого періоду найбільшим розміром характеризувалися доходи у Дніпропетровській області (приріст 2,6), але найбільшим приростом характеризувалися доходи Черкаської області, що становить 2,87 разів, відповідно не набагато відривається від Полтавської області (2,71).

Серед перерахованих областей найменший дохід становить 74,1 млрд. грн у Кіровоградській області, але найменший приріст має Дніпропетровська область, не зважаючи на найбільший розмір доходів.

Для проведення комплексної оцінки рівня диференціації доходів населення у розрізі регіонів України виходячи з наявних офіційних статистичних даних, на мою думку, доцільно використовувати критерії та показники індикатори оцінювання доходів у регіонах[6] . «Після визначення основних показників-індикаторів необхідно для кожного із них застосувати методику індексного аналізу, яка передбачає розрахунок індивідуальних індексів окремих показників-індикаторів по регіонах та визначення на їх основі групових інтегральних індексів за кожним критерієм і зведеного інтегрального індексу за всіма групами запропонованих критеріїв» [9].

«Для показників-стимуляторів, які мають позитивний вплив на рівень розвитку об'єктів дослідження, нормування проводиться за формулою (1), тоді як для показників-дестимуляторів використовується формула (2)»:

$$Y_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{j \min}}{X_{j \max} - X_{j \min}} \quad (1)$$

$$V_{ij} = \frac{X_{j \max} - X_{ij}}{X_{j \max} - X_{j \min}} \quad (2)$$

де X_{ij} – значення і-го показника в j-му регіоні;

$X_{j \min}$ – мінімальне значення і-го показника серед j-х регіонів;

$X_{j \max}$ – максимальне значення і-го показника серед j-х регіонів [7].

«Важливе значення у процесі порівняльного аналізу та оцінки має групування регіонів за рівнем доходів населення на основі отриманих групових та інтегральних індексів. Групування проводиться шляхом поділу сукупності регіонів на три групи з рівними інтервалами за рівнем доходів населення у межах інтервалу від 0 до 1: порівняно низький: 0,000 – 0,333; середній: 0,334 – 0,666; порівняно високий: 0,667 – 1,000» [6].

В процесі дослідження проведено розрахунок індивідуальних індексів у межах вибраних критеріїв оцінки за обраним регіоном. Надалі для проведення комплексної порівняльної оцінки диференціації доходів населення у розрізі регіонів України розраховані групові індекси за окремими критеріями та інтегральний індекс рівня диференціації доходів населення, що представлено у таблиці 1 та проілюстровано на рис. 4 [2; 6].

Таблиця 1. Групові та інтегральний індекс диференціації доходів населення у областях центрального регіону України за 2018–2020 рр.

Регіон	Групові індекси			Інтегральний індекс рівня диференціації доходів населення
	Груповий індекс оцінки рівня відповідності доходів державним соціальним стандартам	Груповий індекс оцінки рівня соціального і пенсійного забезпечення населення	Груповий індекс оцінки рівня нарахування і виплати основних видів доходів	
Дніпропетровська	0,745	0,280	0,466	0,497
Кіровоградська	0,466	0,250	0,350	0,355
Миколаївська	0,678	0,330	0,293	0,434
Полтавська	0,682	0,222	0,393	0,432
Черкаська	0,556	0,182	0,315	0,351

Умовні позначення:

 - порівняно низький   - середній   - порівняно високий

З таблиці та рисунку видно, що найбільший показник групового індексу

оцінки рівня відповідності доходів державним соціальним стандартам буде саме у Дніпропетровській області і становить 0,745. Даний показник відноситься до порівняно високого рівня доходів. До цього ж рівня поданого індексу відноситься також Полтавська (0,682) та Миколаївська (0,678) області. Але їх показники близько межують із верхньою граничною межею групи середнього рівня доходів (0,666). Кіровоградська і Черкаська області відносяться до групи середнього рівня доходів за розглядуваним показником.

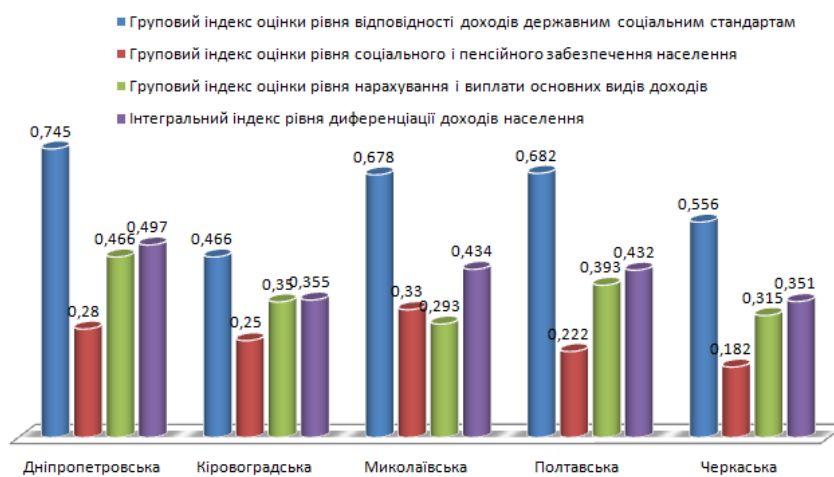

Рис. 4. Групові та інтегральний індекс диференціації доходів населення у областях центрального регіону України за 2018–2020 рр.

Якщо розглядати груповий індекс оцінки рівня соціального і пенсійного забезпечення населення, то даний показник у всіх областях не переходить межі середнього рівня доходів і мають порівняно низький рівень доходів за даним показником. Найбільший показник у цій групі належить Миколаївській області (0,330).

Характеризуючи груповий індекс оцінки рівня нарахування і виплати основних видів доходів можна зробити висновок, що Дніпропетровська, Кіровоградська та Полтавська області мають середній рівень доходів, а от Миколаївська та Черкаська відносяться до областей з порівняно низьким рівнем доходів відповідно за даним показником.

В жодній з областей України, зокрема, у вибраних, не забезпечено високий рівень доходів населення за підсумками періоду 2018–2020 рр. Ці

висновки свідчать про необхідність впровадження певних заходів, які б сприяли підвищенню рівня реального доходу населення, стимулювали економічну активність працездатного населення та водночас забезпечували соціальні гарантії незахищеним верствам населення. На мою думку, цього можна досягнути за рахунок поступового переходу до європейських соціальних стандартів рівня життя населення, що сприяє можливості стати повноцінним членом європейського співтовариства.

Висновки. За результатами інтегральної оцінки рівня диференціації доходів населення за критерієм «рівень відповідності доходів державним соціальним стандартам» у центральному регіоні України за 2018–2020 рр. можна зробити висновок, що в цілому за цей період високим рівнем доходів характеризувалася Дніпропетровська область (тобто регіон з багатомільйонним населенням), решта регіонів забезпечили середній рівень доходів населення за аналізований період.

Аналізуючи доходи населення за груповими індексами можна зробити висновок, що найменший дохід в середньому для поданих областей центрального регіону України за 2018-2020 роки буде припадати для показника за соціальним і пенсійним забезпеченням населення, а найкращий рівень можна спостерігати за характеристикою відповідності доходів державним соціальним стандартам. Звідси слідує, що державні соціальні стандарти не відповідають реальному соціальному і пенсійному забезпеченню України, а також показники стандартів суттєво занижені відносно вимог платоспроможності населення країни.

Виходячи з проблем зростання диференціації доходів населення визначено основні напрями підвищення рівня доходів, серед яких: реформування системи оплати праці, сприяння розвитку підприємницької діяльності, проведення пенсійної реформи, реформування системи соціальної допомоги, вдосконалення системи оподаткування, боротьба з тіньовими доходами, удосконалення механізму формування доходів в регіонах [10].

Список використаної літератури

1. Бригадир В. О. Диференціація населення країн ЄС за рівнем доходів. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Вип. 2. С. 12–17.
2. Гладун О. Методологічні підходи до визначення критеріїв бідності і запровадження моніторингу бідності в Україні / О. Гладун // Статистика України. – 1998. – № 2. – С. 14–18.
3. Демографічні чинники бідності: [колективна монографія]/ за ред. Е. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – 184 с.
4. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Довгенко Я. О. Статистична оцінка диференціації доходів та аналіз сучасного стану бідності населення України / Приазовський економічний вісник. - 2017. - Вип.5 (05). – С.369 - 374.
6. Комплексна оцінка та обґрунтування стратегії зниження міжрегіональної диференціації доходів населення. ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Роботи учасників підсумкової науково-практичної конференції. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/46.Dyferentsiatsiya-dohodiv.pdf>.
7. Розподіл доходів та умови життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukr.stat.gov.ua.
8. Старостенко Г. Г., Перегудова А. С. Регулювання диференціації доходів населення й зниження бідності. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2020. Т. 31(70), № 2(1). С. 14–20.
9. Фаріон М. М. Диференціація доходів населення України: сучасні реалії. Наука й економіка. 2014. Вип. 3. С. 255–261.
10. Шубалий О. М. Тенденції зміни доходів населення в умовах економічної нестабільності. Економічний форум. 2018. № 2. С. 366-372.